

BOSNA I HERCEGOVINA

Ekonomске slobode u Bosni i Hercegovini u 2009. godini

Federalni zavod za programiranje razvoja
Sarajevo, august 2009. godine

SADRŽAJ

UVOD.....	3
MJERENJE EKONOMSKIH SLOBODA	4
BOSNA I HERCEGOVINA – INDEKS EKONOMSKIH SLOBODA 2009. GODINA	8
DESET EKONOMSKIH SLOBODA BOSNE I HERCEGOVINE	10
Sloboda poslovanja	10
Sloboda trgovine	10
Fiskalna sloboda	10
Rashodi vlade	10
Monetarna sloboda.....	11
Sloboda investiranja.....	11
Finansijska sloboda	11
Prava vlasništva	11
Sloboda od korupcije	11
Sloboda rada	11
BOSNA I HERCEGOVINA I ZEMLJE OKRUŽENJA	12
UMJESTO ZAKLJUČKA	14

UVOD

Postojanje slobodnog tržišta ne eliminiše potrebu za uređenjem kroz aktivnosti vlade. Naprotiv, vlada je bitna i za određivanje „pravila igre“ i sprovođenje pravila o kojima je odlučila. Cilj tržišta je da smanji obim pitanja koja moraju biti odlučena kroz politiku kako bi se minimiziralo direktno uplitanje države.

Ekonomska sloboda je aspekt ljudske slobode koja se tiče materijalne samostalnosti pojedinca u odnosu sa državnim i drugim organizovanim grupama. Pojedinci su ekonomski slobodni ako mogu potpuno kontrolisati svoj vlastiti rad i svojinu. Ekonomska sloboda je povezana sa političkom slobodom, ali su neophodni uslovi za njeno ostvarenje.

Vlade su ustanovljene da kreiraju osnovne zaštite narušavanja prirode i ekonomskih prava pojedinca u odnosu na druge a koja se tiču svojine, ugovora i sl.

Ekonomske slobode se definišu kao odsustvo pritiska ili ograničenja koje vlade (Vijeće ministara, vlade entiteta i vlade kantona) nameću ekonomskom sistemu, a posebno na proizvodnji, prometu i potrošnji roba ili usluga u obimu većem od onog koji je potreban da se zaštiti ekonomski sistem i održi sama ekonomska sloboda.

Najviša forma ekonomske slobode obezbjeđuje apsolutno pravo vlasništva, potpunu realizaciju slobode kretanja rada, kapitala i roba, apsolutan izostanak prinude ili ograničenja ekonomske slobode iznad obima neophodnog za građane da zaštiti i održava slobodu samu po sebi. Drugim riječima, pojedinci su slobodni da rade, proizvode, troše i investiraju na bilo koji način koji im se sviđa i da su te slobode i zaštićene i neograničene od države.

Minimalni pritisak je neophodan i građanima i zajednici da bi se mogli braniti, promovisati razvoj civilnog društva i ekonomski rast. Kada vlade upotrijebe pritisak u većem obimu od standardnog, postoji rizik da će uništiti tu slobodu. Također, kada se Vlade miješaju u stanje na tržištu, kako bi uticale na ishod koji nije zaštita ljudi i vlasništva, onda te vlade ugrožavaju ekonomske slobode.

Mnogi politički teoretičari takođe prihvataju da građani određenim dobrima (ekonomisti ih zovu „javna dobra“) mogu efikasnije biti opsluženi od strane vlade nego kroz privatna sredstva. Od posebnog interesa su one aktivnosti kao što je održavanje policijskih snaga koje štite prava svojine, monetarna nadležnost koja održava čvrstu valutu i nepristrasno sudstvo koje podstiče izvršenje ugovora među stranama.

Kada vladine prisile narastu iznad optimalnog nivoa, to počinje da nagriza slobode, a prva napadnuta sloboda je ekonomska sloboda.

Kroz istoriju, vlade su uzrokovale brojne prepreke ekonomskim aktivnostima. Prinuda ekonomskog izbora narušava i umanjuje proizvodnju, distribuciju i potrošnju dobara i usluga (uključujući, naravno, usluge radne snage). Uspostavljanje kontrole cijena je možda najasniji primjer efekta državne prisile zbog svog dobro poznatog poremećaja ravnoteže ponude i tražnje.

Indeks ekonomske slobode¹ je mnogo više od skupa podataka dobivenih empirijskim proučavanjem, to je pažljiva teoretska analiza faktora koji najviše utiču na institucionalno okruženje ekonomskog razvoja. Iako postoje mnoge teorije o porijeklu i uzrocima ekonomskog razvoja, nalazi ove studije su jasni: ***zemlje sa najvećom ekonomskom slobodom imaju višu stopu ekonomskog rasta i znatno su prosperitnije od zemalja sa manjom ekonomskom slobodom.***

¹ THE HERITAGE FOUNDATION AND THE WALL STREET JOURNAL: “2009 INDEX OF ECONOMIC FREEDOM”.

MJERENJE EKONOMSKIH SLOBODA

Istraživanje ekonomskih sloboda u svijetu provodi se već 15 godina. Na osnovu niza varijabli vrši se procjena 10 ključnih sloboda:

- Sloboda poslovanja;
- Sloboda trgovine;
- Fiskalna sloboda;
- Rashodi vlade;
- Monetarna sloboda;
- Investicijska sloboda;
- Finansijska sloboda;
- Prava vlasništva;
- Odsustvo korupcije;
- Sloboda radne snage.

Ocjene ekonomskih sloboda svrstane su u pet kategorija:

- represivna 0 – 49,9
- uglavnom neslobodna 50 – 59,9
- umjereno slobodna 60 – 69,9
- uglavnom slobodna 70 – 79,9
- slobodna 80 – 100

Krajnja ocjena ekonomskih sloboda zemlje je jednostavan prosjek ocjena svih 10 pojedinačnih sloboda. Podaci korišteni u posljednjem istraživanju su za period koji pokriva drugu polovinu 2007. i prvu polovinu 2008. godine. Važno je reći da su komponente za neke ocjene bazirane na istorijskim informacijama. Na primjer, komponente za monetarnu slobodu je trogodišnje opterećenje stopom inflacije tj. od 01. januara 2005. do 31. decembra 2007. godine.

Index posmatra ekonomske slobode sa 10 različitih tački gledišta. Neki aspekti ekonomske slobode su po prirodi eksterni, mjere obim otvaranja ekonomije investicijama ili trgovini, a neki interni, procjenjuju slobodu pojedinaca da koriste radnu snagu ili finansije bez državnih uplitanja i smetnji. Osnovna prava svojine, bila su poznata vijekovima. Vremenom, naučnici i praktičari su prepoznali i mnoge druge stubove ekonomske slobode, uključujući slobodu trgovine, stabilnu valutu, pravo na rad, kontrolu vladine potrošnje i niži porez.

U ovogodišnjem, 15. Indeksu ekonomske slobode rangirano je 183 zemlje, među kojima i 21 novododanih ekonomija. **Bosna i Hercegovina je zauzela 134. mjesto što je lošiji rang u odnosu na prošlu godinu kada je bila na 121 mjestu.**

U prvih pet pozicija, Hong Kong i Singapur su zadržali prve dvije, a slijede ih Australija, Irska i Novi Zeland, dok se na začelju nalaze Sjeverna Koreja, Afganistan, Irak, Lihtenštajn i na posljednjem mjestu Sudan.

Sloboda poslovanja

Sloboda poslovanja predstavlja pravo pojedinca da osniva, posluje i zatvara preduzeće bez smetnji države. Neka ograničenja, regulatorna pravila, suvišni zakonski propisi predstavljaju najveće barijere vođenju slobodnih poduzetničkih aktivnosti.

Rigidni propisi u obliku oporezivanja otežavaju poduzetnicima da stvaraju vrijednost. Mada mnogi propisi ometaju poslove, najvažniji su vezani za registraciju i izdavanje dozvola za rad novim kompanijama. U nekim zemljama, kao što su mnoge države SAD-a, procedure za sticanje odobrenja za rad mogu biti pojednostavljene elektronskim registracijskim obrazcima uz minimalnu naknadu. U Hong Kongu, na primjer, sticanje dozvole za rad zahtijeva popunjavanje jednostavnih obrazaca, tako da proces može biti kompletiran u nekoliko sati. Sa druge strane, u zemljama kao što je Indija i zemlje u dijelovima Južne Amerike, proces dobijanja dozvole za rad zahtijeva beskrajne puteve kroz vladine urede i može trajati godinu ili više.

Pa i onda kada se krene sa poslovanjem, državni propisi mogu olakšati ili otežati to poslovanje. Takođe i propisi koji otežavaju i poskupljuju zatvaranje nekog posla, sprečavaju poduzetnike da uopšte i počinju sa radom.

Sloboda trgovine

Sloboda trgovine odražava se kroz slobodan uvoz roba i usluga i mogućnost stanovništva da se slobodno povezuju kao kupci i prodavači na međunarodnom tržištu.

Trgovinske restrikcije mogu biti u obliku poreza na uvoz i izvoz, propisanih kvota ili otvorenih zabrana trgovine pojedinim robama. Stepen do kojih država ometa slobodan tok međunarodne trgovine direktno utiče na pojedince da provode svoje ekonomske ciljeve.

Carine direktno povećavaju cijene uvezene robe koje u krajnjem plaćaju potrošači, ali one takođe narušavaju podsticanje domaće proizvodnje kroz tržišnu utakmicu, uzrokujući tako da se proizvodi roba sa nedostatkom komparativnih prednosti ili da se proizvodi roba čija je proizvodnja ekonomski neopravdana. Sve ovo ometa ekonomski rast. U mnogim slučajevima, ograničenja u trgovini takođe stavljaju proizvode unapređene tehnologije iznad dometa lokalnih potrošača, ograničavajući njihov vlastiti produktivni razvoj.

Fiskalna sloboda

Fiskalna sloboda je sloboda pojedinaca i preduzeća da zadržava i kontroliše svoj prihod i imovinu u svoju vlastitu korist. Vlada može nametnuti fiskalna opterećenja na ekonomiju stvarajući tako prihode za sebe, prvenstveno kroz oporezivanje, ali stope poreza moraju biti utvrđene sa mjerom i stimulativne. Što su veća porezna opterećenja manji su individualni prihodi pa je time i manji poticaj za novu poduzetničku aktivnost.

Države nameću mnoge poreze, uključujući i one na plaće, promet, akcize, carine i dodanu vrijednost.

Rashodi vlade

Prekomjerni troškovi vlade su centralno pitanje u ekonomskim slobodama, kako u uslovima stvaranja prihoda (vidi fiskalna sloboda) tako i u uslovima rashoda.

Državna potrošnja često se opravdava pojmom „javni dobara“ koja su efikasnije obezbjeđena od strane države nego od strane tržišta. Postoji takođe opravdanje za ispravljanje tržišnih grešaka kroz vladino

djelovanje. Nažalost, ukoliko vlada ne obezbjedi tržišnu disciplinu, takva situacija vodi ka neefikasnosti, birokraciji i nižoj produktivnosti.

Državni apetiti za privatnim resursima odražavaju se i na ekonomsku slobodu i na ekonomski rast. Čak ako ekonomija kojom upravlja država postiže brzi rast kroz velike troškove, smanjuje ekonomsku slobodu i može stvoriti dugoročnu štetu rastućem potencijalu zemlje.

Monetarna sloboda

Monetarna sloboda odražava se u stabilnoj valuti i tržišno određenim cijenama, vezana je za ekonomije zemalja sa slobodom govora i demokratije. Slobodni ljudi trebaju stabilnu i pouzdanu valutu kao sredstvo razmjene, kao i zalihe valute. Bez monetarne slobode, teško je stvoriti dugoročnu vrijednost. Monetarne politike države uveliko kontrolišu vrijednost valute zemlje. Sa monetarnom politikom koja nastoji da održava stabilnost, ljudi se mogu osloniti na tržišne cijene za daleku budućnost. Lakše se kreiraju investicije, štednja i drugi dugoročni planovi, i pojedinci uživaju veću ekonomsku slobodu. Inflacija ne samo da smanjuje bogatstvo kao nevidljivi porez, već takođe narušava cijene, dislocira resurse, povećava troškove poslovanja i potkopava slobodno društvo.

Ne postoji jedinstvena opšte prihvaćena teorija prave monetarne institucije za slobodno društvo. Jedno vrijeme zlatni standard je uživao široku podršku, ali to nije dugo trajalo. Ono što karakteriše uglavnom sve monetarne prakse danas, je podrška niskoj inflaciji i nezavisnoj centralnoj banci. Postoji takođe rasprostranjeno mišljenje da kontrola cijena i neefikasnost tržišta vodi deficitu i suficitu platnog bilansa zemlje.

Investicijska sloboda

Restrikcije u oblasti stranih investicija mogu ograničiti priliv i stimulisati odliv kapitala. Samo na slobodnom tržištu kapital će se ulagati tamo gdje je najpotrebniji i gdje je povrat uloženog novca najbrži. Državne aktivnosti koje usmjeravaju tok kapitala predstavljaju nametanje i uticaj na slobodu investitora i na slobodu pojedinaca koji traže kapital. Što su restrikcije u oblasti investicija u zemlji veće to je niži nivo poduzetničke aktivnosti i niža stopa ekonomskog rasta.

Finansijska sloboda

U savremenoj ekonomiji, sve zemlje obezbjeđuju određene vrste nadzora nad radom banaka i drugih finansijskih institucija. Ovaj nadzor služi za dvije glavne svrhe: obezbjeđenje sigurnosti i stabilnosti finansijskog sistema i osiguranje da firme koje nude finansijske usluge, poštujući zakonske norme, stiču povjerenje građana.

Prekomjerno uplitanje države u bankarski sektor, ograničava konkurenciju, ometa efikasnost poslovanja i povećava troškove finansiranja poduzetničke aktivnosti. U slobodnom bankarskom okruženju, tržište bi trebalo biti osnovni izvor zaštite građana putem takvih institucija kao što su neovisni revizori i mediji.

Narastajući, centralna uloga koju igraju banke se upotpunjuje drugim finansijskim uslugama koje nude alternativna sredstva za prikupljenje kapitala ili diverzifikaciju rizika. Kao i u bankarskom sistemu pored osnovnih odredbi koje jačaju ugovorne obaveze i sprečavaju prevaru, povećana vladina intervencija u ovim područjima potkopava ekonomsku slobodu i ograničava sposobnost nebankarskih finansijskih usluga da doprinesu ekonomskom rastu. Ako vlada intervenira na tržištu dionica ona se suočava sa uplitanjem u određivanje cijena kapitala – najkritičnija funkcija tržišne ekonomije. Tržište vrijednosnih

papira mjeri na kontinuiranoj osnovi očekivane profite i gubitke javnih kompanija. Ovo mjerenje je ključno u raspoređivanju izvora kapitala s njihovim upotrebama najviše vrijednostima i na taj način zadovoljavajući najbitnije zahtjeve potrošača. Slično tome, vlasništvo vlade ili intervencija u sektoru osiguranja potkopava sposobnost osiguravajućih kuća da učine dostupnim ove usluge po cijenama koje su zasnovane na riziku i tržišnim uslovima.

Prava vlasništva

Sposobnost da se akumulira privatno vlasništvo je glavna motivirajuća snaga u tržišnoj ekonomiji. Sigurna prava vlasništva daju građanima pouzdanje da poduzimaju aktivnosti, štede svoje prihode i prave dugoročne planove jer znaju da su njihovi prihodi i štednja sigurni od oduzimanja ili krađe. Zaštita privatnog vlasništva zahtijeva efikasan i pošten sudski sistem koji je dostupan svima, ravnopravno i bez diskriminacije.

Odsustvo korupcije

Korupcija predstavlja zloupotrebu položaja od strane državnih službenika ili osoba koje obavljaju javnu funkciju. Može se definisati kao nedostatak poštenja u sistemu, narušavanje putem kojeg pojedinci imaju mogućnost da ostvare ličnu korist na štetu ostalih. Politička korupcija je tužan dio ljudske historije i manifestira se u mnogim oblicima kao što su ucjenjivanje, iznuđivanje, nepotizam, korištenje poznanstava, korištenje zaštite moćnih ljudi, krađe falsificiranjem zvaničnih podataka i (najčešće) sticanjem materijalne dobiti na nepošten način putem kojih javni službenici krađu ili ostvaruju profit na nelegalan način iz javnih fondova.

Korupcija inficira sve dijelove ekonomije izuzev ako se tržištu dozvoli da razvija transparentne i efikasne politike. Vladino regulisanje ili ograničavanje u jednom području može kreirati neformalno tržište u drugom. Na primjer, zemlja sa visokim barijerama u trgovini može imati zakone koje štite njeno domaće tržište i sprječavaju uvoz stranih roba, ali ove barijere stvaraju mogućnosti za krijumčarenje i neformalno tržište za zabranjene proizvode.

Sloboda rada

Mogućnost pojedinaca da rade onoliko koliko oni žele i gdje god žele je ključna komponenta ove ekonomske slobode. Isto tako, mogućnost poslodavaca da slobodno ugovara radnu snagu i da otpušta radnike kad oni nisu više potrebni je vitalni mehanizam za povećanje produktivnosti i održivi ekonomski rast. Glavni princip bilo kojeg tržišta je slobodna, dobrovoljna razmjena. Taj princip ima nekoliko komponenata kao što je dobrovoljni izbor i slobodna konkurencija. Tržište rada nije izuzetak.

Slobodno tržište je takođe efikasna institucija za radnu snagu, ubirući najbolje rezultate za društvo i radnike, baš kao što je dokazalo superiornost praktično na svim drugim poljima. Osim toga, državna intervencija stvara iste probleme na tržištu rada koje proizvodi na bilo kojim drugim tržištima. Vladini propisi imaju različite oblike, uključujući kontrole plaće, ograničenja zapošljavanja i otpuštanja, i ograničenja zdravstva i osiguranja. U mnogim zemljama, savezi igraju važnu ulogu kod regulisanja slobode radne snage i zavisno od njihovog djelovanja može predstavljati snagu za ostvarenje veće slobode ili prepreku za efikasno funkcionisanje tržišta rada. Uglavnom, što je veći stepen slobode radne snage, niža je stopa nezaposlenosti u ekonomiji.

BOSNA I HERCEGOVINA – INDEKS EKONOMSKIH SLOBODA 2009. GODINA

Stanovništvo:	3,8 miliona
Površina:	51.209,2 km ²
GDP(PPP) ² :	\$ 25,5 milijarde
GDP rast:	6,2%
5 – godišnji složeni godišnji rast	5,1 %
GDP po glavi stanovnika:	6488 \$
Nezaposlenost:	45,5 %
Inflacija:	1,3 %
Direktne strane investicije (priliv):	423.2 \$ miliona
Izvoz:	
(u prvom redu metali, odjevni predmeti, proizvodi od drveta)	\$ 5,09 milijardi
Uvoz:	
(u prvom redu mašine i oprema, hemijski proizvodi, goriva, namirnice)	\$ 11,94 milijardi
Mjesto:	134
Regionalno mjesto:	40 od 43
Ocjena:	53.1
Kategorija:	Uglavnom neslobodna

Indeks ekonomskih sloboda po oblastima za Bosnu i Hercegovinu:

Svjetski rang: 134

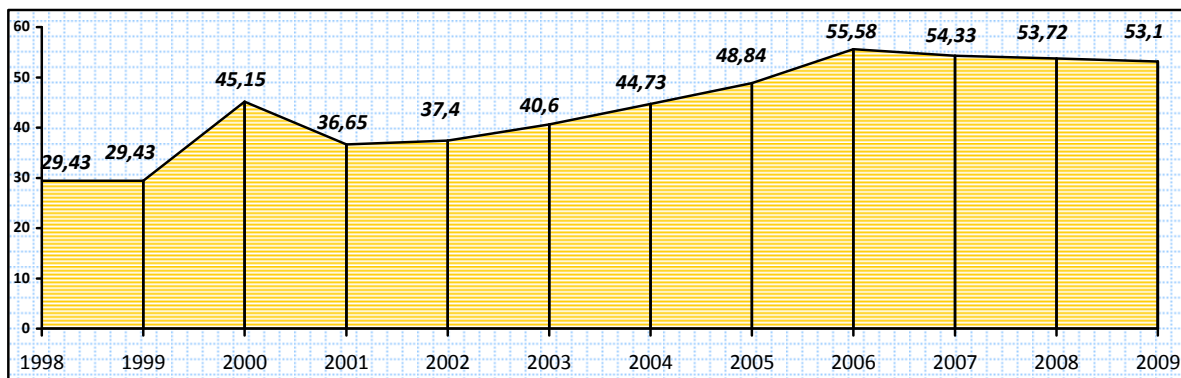
Regionalni rang: 40 od 43

Deset ekonomskih sloboda

R.br.	Oblasti	Ocjena	Prosjek
1.	Sloboda poslovanja	59.9	64.3
2.	Sloboda trgovine	77.2	73.2
3.	Fiskalna sloboda	71.8	74.9
4.	Rashodi vlade	37.6	65.0
5.	Monetarna sloboda	79.0	74.0
6.	Sloboda investiranja	50.0	48.8
7.	Finansijska sloboda	60.0	49.1
8.	Prava vlasništva	10.0	44.0
9.	Sloboda od korupcije	33.0	40.3
10.	Sloboda rada	52.1	61.3

² PPP (purchasing power parity) - paritet kupovne moći

**Ocjene indeksa ekonomskih sloboda za Bosnu i Hercegovinu
u periodu od 1998. do 2009. godine kretale su se prema narednoj dinamici:**

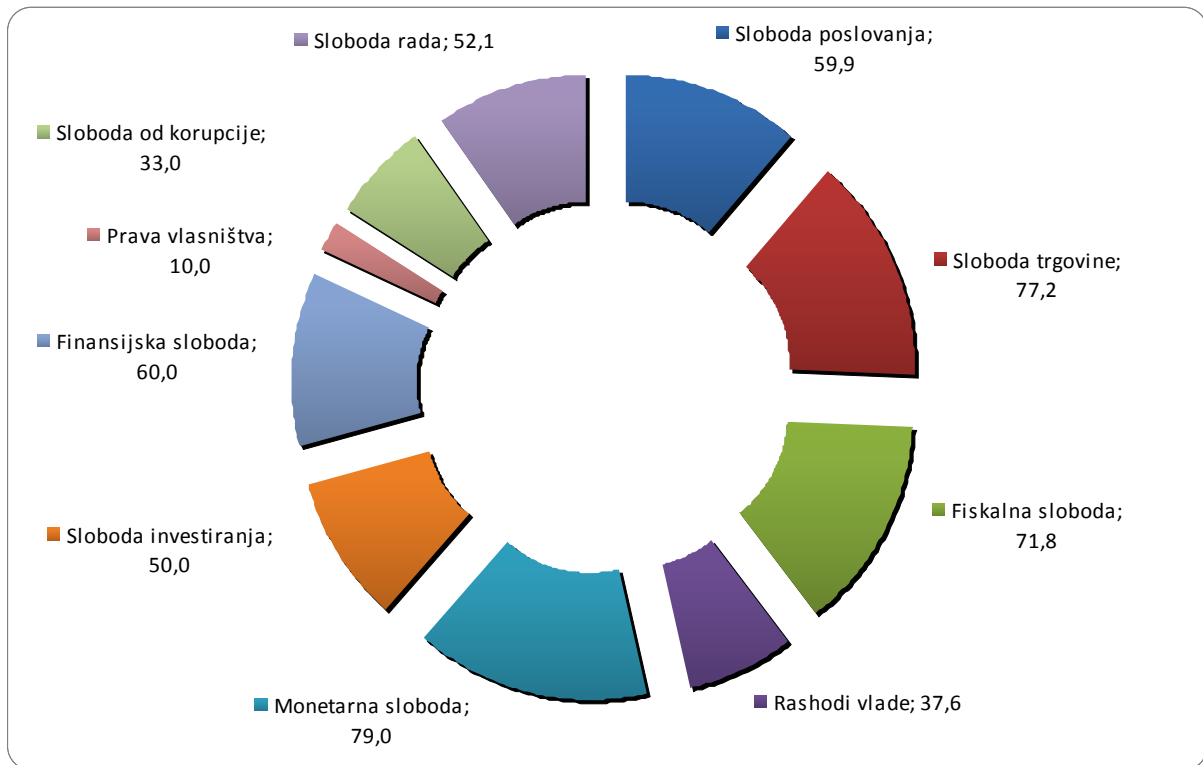
Ocjena ekonomske slobode Bosne i Hercegovine je 53.1, tako da je Bosna i Hercegovina pozicionirana na 134. mjestu u Indeksu 2009. Krajnja ocjena je 0.8 bodova niža nego što je bila prošle godine. Bosna i Hercegovina je rangirana na 40-om mjestu među 43 zemlje u europskoj regiji, i njena krajnja ocjena je značajno ispod regionalnog prosjeka.

Ocjene trgovinske slobode i monetarne slobode u Bosni i Hercegovini su znatno više nego što je globalni prosjek. Ekonomski razvoj je bio na početku pomognut sa naporima rekonstrukcije, ali međunarodna trgovina je bila glavni izvor ekonomskog rasta. Izvoz je porastao na prosječnu godišnju stopu od oko 20 posto u deceniji. Umjerena inflacija je takođe doprinijela ekonomskom širenju. Sa bankarskim sektorom relativno modernizovanim, reforme finansijskog sektora su bile značajne.

Neefikasna i visoka javna potrošnja, slaba prava svojine i širom rasprostranjena korupcija obeshrabruju poduzetničku aktivnost. Kao rezultat spore privatizacije poduzeća u državnom vlasništvu, doprinos privatnog sektora GDP je porastao sporije. Birokratski i ne-transparentni regulatorni sistem je još problem za strane investitore i domaće poduzetnike. Fiskalna koordinacija je još ostala slaba i pored usvajanja uspostavljanja Fiskalnog vijeća BiH ranih 2008.

1995. godine Dejtonski sporazum je završio secesiju Bosne i Hercegovine od bivše Jugoslavije. U okviru njene slabe centralne vlade uspostavljena su dva entiteta: Republika Srpska i Federacija BiH. Uloga pravnih normi je slaba, i lokalni sudovi su predmet znatnih političkih smetnji i nedostatka resursa da sude složena krivična djela. Veliku ulogu države karakteriše nametljiva birokratija i skupe procedure registracije koje odražavaju istoriju centralnog planiranja. Ekonomija se još uvijek teško oslanja na poljoprivredu i zahtijeva snažne tržišne reforme u većini oblasti. Integracija u međunarodnu zajednicu još ostaje prioritet, i Europska komisija za proširenje konačno je započela Sporazum za stabilizaciju i pridruživanje sa Bosnom i Hercegovinom u decembru 2007 kao preliminarni korak ka EU članstvu.

DESET EKONOMSKIH SLOBODA BOSNE I HERCEGOVINE

SLOBODA POSLOVANJA - 59,9%

Ukupna sloboda da se započne, radi i prekine poslovanje je ograničena nacionalnim zakonskim okruženjem Bosne i Hercegovine. Za počinjanje biznisa u prosjeku treba 60 dana, a svjetski prosjek potrebnog vremena za počinjanje biznisa je 38 dana.

Za sticanje odobrenja za rad potrebno je duže vrijeme u odnosu na svjetski prosjek - 225 dana.

SLOBODA TRGOVINE – 77,2%

Prosječna carinska stopa Bosne i Hercegovine bila je 6.4 posto u 2006. Uvozne i izvozne restrikcije, dodatne uvozne carine na poljoprivredne proizvode, i brojne granične nadoknade su dodane troškovima trgovine. Jačanje prava intelektualnog vlasništva još

ostaje problem. Deset bodova je bilo oduzeto od ocjene slobode trgovine Bosne i Hercegovine na račun netarifnih barijera.

FISKALNA SLOBODA - 73.7%

Vlade entiteta Bosne i Hercegovine imaju različite porezne politike. Glavna porezna stopa na prihod može biti visoka i do 15 posto, a stopa oporezivanja dobiti je 10%. Drugi porezi uključuju porez na dodanu vrijednost (VAT), porez na promet i porez na vlasništvo. Zadnjih godina, udio poreznog prihoda kao procenat GDP-a bio je bio 41.2 posto.

RASHODI VLADE - 37,6%

Ukupni rashodi vlade, uključujući potrošnju, i transferna plaćanja su visoki. Posljednjih godina, vladina potrošnja iznosila je 45.6 posto GDP. BiH zaostaje u privatizaciji

državnih preduzeća u odnosu na zemlje u tranziciji EU.

MONETARNA SLOBODA – 79,0%

Inflacija je umjerena, u prosjeku 3,9 posto između 2005. i 2007. Kontrole cijena se primjenjuju na struju, gas i komunalne usluge. Deset bodova je oduzeto od ocjene monetarne slobode Bosne i Hercegovine zbog mjera koje određuju domaće cijene i narušavaju paritet cijena.

SLOBODA INVESTIRANJA – 50,0%

Zakon daje stranim investitorima ista prava kao domaćim investitorima. Ne postoje restrikcije na investicije osim vojske i medija, gdje je strana kontrola ograničena na 49 posto. Zakon o direktnim stranim ulaganjima garantuje neposredno pravo na transfer u inostranstvo dobiti koja je nastala kao rezultat ulaganja. Postoje neka ograničenja na kapitalnim transakcijama i stranim računima razmjene. Zakon zabranjuje eksproprijaciju i nacionalizaciju stranih ulaganja, osim u okviru specijalnih okolnosti i zbog kompenzacije.

FINANSIJSKA SLOBODA - 60%

Većina banaka je sada privatizovana, računajući sa više od 80 posto bankarskog kapitala, obezbjeđujući lagani pristup kapitalu i potpuni obim bankarskih usluga. Međutim, dugoročno kreditiranje je otežano zbog odsustva želje banaka za preuzimanjem rizika na dugi rok.

Centralna banka pokušava da ujedini organe za finansijsku kontrolu na nivou države, ali

ovaj proces je zaustavljen. Međunarodni računovodstveni standardi su usvojeni. Svaka regija ima nerazvijen, ali rastući nebankarski finansijski sektor i mali obim razmjene. Ne postoje restrikcije na plaćanja i transfere povezane sa međunarodnim tekućim i kapitalnim transakcijama.

PRAVA VLASNIŠTVA – 10,0%

Registri vlasništva su uveliko nepouzdati i ostavljaju mogućnost osporavanja prenosa vlasništva. Sudski sistem ne pokriva adekvatno trgovinske aktivnosti. Odluke suda se teško primjenjuju. Ugovori su uglavnom neprovedljivi, a vlada nedovoljno podstiče zakone koji štite prava intelektualne svojine.

SLOBODA OD KORUPCIJE - 29%

Primjetna je raširenost korupcije. Bosna i Hercegovina je rangirana kao 84. od 179 zemalja prema Transparency International's Corruption Perceptions Index za 2007. Neke sudije obično zahtijevaju mito ili su predmet uticaja javnih funkcionera. Proces registracije poslovanja i dobijanja dozvola je djelomično podložno korupciji.

SLOBODA RADA – 52,1%

Tržište radne snage djeluje u okviru relativno nefleksibilne zakonske regulative koja sprječava zapošljavanje i rast produktivnosti. Trošak zapošljavanja radnika u dijelu koji ne obuhvaća plaću je umjeren, ali sistem nefleksibilnog određivanja plaće sprječava stvaranje posla i mobilnost radnika.

BOSNA I HERCEGOVINA I ZEMLJE OKRUŽENJA

Evropa uključuje 43 zemlje koje uživaju ekonomski prosperitet i stabilnost. Obimne i odavno ustanovljene institucije slobodnog tržišta u mnogim zemljama daju ocjenu iznad svjetskog prosjeka u osam od deset ekonomskih sloboda. Ona je 15 poena iznad u investicionoj i finansijskoj slobodi, a nešto malo više od 15 poena iznad u slobodi od korupcije i pravima svojine.

Međutim, ukupna ekonomska sloboda Evrope je još uvijek sputana slabom ocjenom u radnoj, fiskalnoj slobodi i vladinim rashodima kao velikog procenta GDP-a. Opterećenost rada propisima, koji umjesto da zaštite tradicionalne sektore jednostavno sprječavaju rast produktivnosti i stvaranje posla, dopušta kontinentu sa visokim nivoom nezaposlenosti da može biti prijetnja socijalnoj stabilnosti.

Polovina od 20 najslobodnijih zemalja svijeta su u Evropi. Sa njihovom ocjenom ekonomskih sloboda preko 80, prema Index-u 2009., Irska je najvisočije rangirana evropska zemlja. Irska je četvrta u svijetu, slijedi je Danska na osmom, Švajcarska na devetom i velika Britanija na desetom mjestu. Holandija, Estonija, Irska, Luksemburg, Finska i Belgija završile su među top 20 zemalja.

Irska vodi u slobodi investiranja, finansijskoj slobodi i pravu vlasništva, odražavajući dablinski angažman da postane glavnim evropskom trgovinskim i finansijskim tržištem zasnovanim na principima slobodnog tržišta.

Prosječna ocjena Danske je 0,4 poena viša u odnosu na prošlu godinu, što je rezultat više ocjene u fiskalnoj slobodi, rashodima vlade, monetarnoj slobodi i pravima vlasništva. Pored velike transparentnosti i male korupcije, Dansku karakteriše efikasan pravni režim i nezavisno pravosuđe.

Impresivno za postkomunističku zemlju, Gruzija vodi u poslovnoj i fiskalnoj slobodi sa niskim porezima i visoko fleksibilnim tržištem rada. Slovenija uživa veliki napredak u ekonomskim slobodama u regiji Evrope povećavajući svoju ocjenu do 2,7 poena.

Evropa je imala korist od ekonomske konkurentnosti prošlih godina. Oko 80 posto, od 43. zemlje Evrope, ocjenjeno je ocjenom između 60 i 80, i uživaju status ili umjereno slobodnih ili uglavnom slobodnih ekonomija. Jedino Ukrajina, sa ocjenom ispod 50, ostaje u kategoriji represivne ekonomije.

Globalno, Evropa kontinuirano održava visok nivo ekonomskih sloboda, stoji u Index-u 2009. Zahvaljujući politici poreznog smanjenja i drugih pozitivnih poslovnih reformi kod mnogih pojedinačnih ekonomija regije koje se natječu između sebe da privuku više investicija, 19 zemalja je imalo rekordnu globalnu ocjenu poboljšanja.

Bosna i Hercegovina je slabije rangirana u odnosu na prošlu godinu i zauzima 134. mjesto. Što se tiče regionalnog ranga, Bosna i Hercegovina je na 40. mjestu od 43 rangirane zemlje u evropskom regionu.

Od ostalih zemalja bivše Jugoslavije, Slovenija je poboljšala rang sa 75. mjesta u Index-u 2008. godine, na 68. u Index-u 2009. godine. Njena prosječna ocjena je 62,9 što je više u odnosu na prošlu godinu. Poboljšana ocjena je rezultat povećanja ocjene za poslovnu, fiskalnu slobodu, rashode vlade, prava vlasništva, slobodu od korupcije i slobodu rada. Slabije je ocijenjena u oblasti trgovinske i monetarne slobode. Slovenija je rangirana na 30. mjesto od 43. zemlje u evropskom regionu, a njena ukupna ocjena je niža od regionalnog prosjeka i spada u kategoriju umjereno slobodnih ekonomija.

Makedonija koja je prema Index-u rangirana na 78. mjesto u svijetu i 33. u evropskoj regiji sa ukupnom ocjenom od 61,2 za 2008. godinu ostvarila je nešto bolji prosjek u odnosu na prošlogodišnji 61,1. Ukupna ocjena Makedonije je niža od prosječne regionalne ocjene koja iznosi 66,3.

Njene ocjene su bolje u odnosu na prošli Index u tri ekonomske slobode: fiskalna sloboda, veličina vlade i sloboda od korupcije, dok je lošije ocijenjena u četiri slobode: poslovna, trgovinska, monetarna i sloboda rada.

Hrvatska je rangirana na 116. mjesto sa ocjenom 55,1 u odnosu na prošlogodišnji Index kada je bila na 113. mjestu. Ukupna ocjena hrvatskih sloboda je za jedan poen bolja od prošle godine što je rezultat malog poboljšanja u slobodi od korupcije i vladinim rashodima.

Među posljednjim zemljama je u evropskoj regiji, zajedno sa Bosnom i Hercegovinom, Moldavijom, Rusijom, Ukrajinom i Bjelorusijom. Njena ukupna ocjena je daleko niža od prosječne ocjene u regionu.

Ukupna slabost Hrvatske potiče od visokog nivoa vladinih rashoda ali i znatnog prisustva vlade u drugim ključnim oblastima ekonomije. Postoje otežavajući propisi poslovanja, rada i izjednačenih prava vlasništva. Sudski sistem ima ostatke podložne korupciji, političkim smetnjama i neefikasnosti birokratije. Značajna neslužbena ograničenja na strane investicije, kao što je odlučivanje uz visok politički nadzor, povećava cijenu investiranja u Hrvatskoj. Tegobni i netransparentni administrativni propisi, naročito na lokalnom nivou, i dalje predstavljaju problem poduzetništvu.

Ekonomska sloboda Srbije sa prosječnom ocjenom 56,6 svrstana je u rang uglavnom neslobodnih zemalja, što je samo malo iznad zemalja koje su pod represijom. U svjetskom rangui zauzela je 109. mjesto i bolji plasman od Hrvatske i Bosne i Hercegovine. U evropskoj regiji je 37. od 43. rangirane zemlje. Srbija je uspjela poboljšati neke rezultate u odnosu na 2002. i 2003. godinu kada je zadnji put ocjenjivana, ali i dalje mora provoditi ozbiljne reforme u oblastima koje su pokazale loš rezultat. Najbolje rezultate, Srbija je pokazala u oblastima fiskalne i slobode rada. Pokazatelji slobode poslovanja i monetarne slobode pokazuju da se mnogo toga mora učiniti u tim oblastima. Inflacija je visoka, rashodi vlade preglomazni, a investicione slobode male. Administrativni sistem je preglomazan i nedostaje bolja zakonska regulativa.

Crna Gora je po prvi put ocijenjena u Index-u 2009. Rangirana je na 94. mjesto sa ocjenom 58,2. Ocjene Crne Gore su nešto više od svjetskog prosjeka u slobodi trgovine, fiskalnoj, monetarnoj i poslovnoj slobodi. Ekonomija je relativno stabilna uprkos visokom finansijskom deficitu. Prosječna stopa ekonomskog rasta u toku zadnjih pet godina je 3 posto, mada nezaposlenost ostaje visoka, preko 10 posto. Prosječna porezna stopa je umjerena, ali netarifne barijere ograničavaju ukupne trgovinske slobode. Monetarna stabilnost se relativno dobro održava.

Od ostalih zemalja iz okruženja Austrija je na 23. mjestu sa ukupnom ocjenom 71,2; Mađarska na 44. mjestu sa ukupnom ocjenom 66,8; Bugarska je na 56. mjestu sa ukupnom ocjenom 64,6. Albanija je rangirana na 62. mjesto sa ukupnom ocjenom 63,7 što je nešto lošija ocjena u odnosu na Index 2008. godine; Rumunija na 65. mjestu (ocjena 63,2) ostvarila je napredak u odnosu na prošli Index; Italija na 76. mjestu sa ocjenom 61,4; i Grčka na 81. mjestu sa ocjenom 60,8.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Bosna i Hercegovina prolazi kroz proces tranzicije i suočava se sa nizom reformi kroz koje pokušava prevazići brojne prepreke koje stoje na putu njenog ekonomskog razvoja. Ekonomski gledano u Bosni i Hercegovini postoje prepreke rastu i smanjenju nezaposlenosti i one se ogledaju u neodgovarajućoj infrastrukturi i investicijskoj infrastrukturi, neodgovarajućim zalihama privatnog kapitala i privatnim investicijama, formiranje ljudskog kapitala zaostaje iza regije (obrazovanje i obučavanje), transfer tehnologija ne prati savremena tehnička dostignuća, neformalni sektor je izražen.

Može se reći da postoje i dublji uzroci: loša poslovna i investicijska klima - i za radnike i za poslovanje jednostavno nije privlačno biti u formalnom sektoru, javna potrošnja je prekomjerna, nedovoljno malih i srednjih preduzeća, prekomjerna ovisnost o pomoći.

Što se tiče makroekonomske stabilnosti stvarni rast BDP-a u 2007. godini je i dalje bio visok na nivou od 6,8%, blizu nivoa od 6,7% zabilježenog u 2006. godini. Na ekonomski rast u 2007. godini utjecalo je veliko povećanje domaće potražnje, što je dokazano, između ostalog, kroz produblјivanje deficita na tekućem računu i povećanje opšte inflacije (neuključujući cijene hrane i energije). Povećanje broja domaćih kredita, zajedno sa smanjenjem fiskalne napetosti je pokretalo ekonomski rast stimulirajući i potrošnju i ulaganja. Postignut je dobar nivo ekonomske aktivnosti, uprkos nepovoljnim domaćim i vanjskim uslovima, kao što su: suša koja je utjecala na poljoprivrednu proizvodnju i proizvodnju struje u hidroelektranama, rastuća međunarodna finansijska kriza, povećanje cijena energije i hrane na međunarodnom nivou i promjenjivost cijene aluminijuma. Kao rezultat toga, realna bruto dodana vrijednost je bila skoro jednaka u sektorima poljoprivrede i komunalnih usluga, pod utjecajem dvocifrenih stopa rasta zabilježenih u finansijskom posredovanju, izgradnji i proizvodnji

Porast industrijske proizvodnje se više nego prepolovio u 2007. godini u poređenju sa 2006. godinom. U prvih osam mjeseci 2008. godine, godišnji porast obima industrijske proizvodnje se zadržao na 5,4% u Federaciji i 8,4% u RS. Energetska proizvodnja se oporavila u oba entiteta i čak prevazišla prerađivačku industriju, čiji su se rezultati povećali za samo 5,6% u Federaciji i 2,6% u RS.

Nakon što se nakratko smanjio na 8,4% BDP-a u 2006. godini, deficit tekućeg računa se ponovo povećao na 12,7% BDP-a u 2007. godini. U prvoj polovini 2008. godine, deficit tekućeg računa se primjetno povećao, za skoro 60% u poređenju sa istim periodom prethodne godine. To pogoršanje je uzrokovano povećanjem trgovinskog deficita za 24,1% godišnje, dok je vrijednost uvezene robe rasla za 19,6% godišnje, nadmašujući odgovarajuće povećanje izvoza za 5,6%. Više grana industrije, kao što su rudarstvo i proizvodnja drvenih proizvoda, prostih metala i motornih vozila, je pokazalo znakove usporavanja. Ostale komponente tekućeg računa su se poboljšale u godišnjem poređenju sa prvom polovinom 2007. godine. Bilans uslužnih djelatnosti je porastao za 19,9% radi dobrih rezultata u sektoru turizma i transporta, dok je bilans prihoda porastao za 24,3%. U zaključku, uprkos privremenom poboljšanju u 2006. godini, vanjski debalans se opet povećao u 2007. i 2008. godini.

U 2007. godini se deficit tekućeg računa u potpunosti finansirao iz neto FDI (direktnih stranih investicija), zamjenjujući time, mada privremeno, sektor finansija kao tradicionalnu glavnu odrednicu za FDI. Ipak, u prvih šest mjeseci 2008. godine su se neto FDI značajno smanjile u poređenju sa istim periodom prethodne godine te su pokrile samo 24% deficita tekućeg računa, naglašavajući njegovu preveliku zavisnost od privatizacije i nedovoljno ulaganje u nove projekte i otkrivajući potencijalne slabosti u kontekstu globalnih finansijskih kolebanja. Radi toga se on uglavnom finansirao kroz ulaganja u portfolio,

povlačenje sredstava komercijalnih banaka u inostranstvu, nove devizne kredite i neznatno smanjenje deviznih rezervi Centralne banke.

Rezultati istraživanja radne snage (po standardima Međunarodne organizacije rada) iz maja 2008. godine su pokazali da je stopa nezaposlenosti u BiH pala na 23,4% radne snage, u poređenju sa 29% u prethodnoj godini. Učešće radne snage je i dalje vrlo nisko, oko 44% ukupnog radno sposobnog stanovništva, a broj neformalno zaposlenih radnika je još uvijek visok. Loš zakonski okvir, neodgovarajuće politike oporezivanja i troškova, te slabosti u sprovođenju zakona, doprinose neformalnim ekonomskim aktivnostima.

Monetarna politika Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) nastavlja se u okviru aranžmana Valutnog odbora kojim je valuta BiH vezana za euro. Od januara 2008. godine, CBBiH je povećala obavezne rezerve sa 15% na 18%, u cilju usporavanja porasta kredita, koji je ubrzan sa godišnjeg nivoa od 23,4% na kraju 2006. na 28,5% na kraju 2007. godine. Mjera je bila uspješna u smislu da stopa porasta kredita nije nastavila rastući trend, nego se stabilizovala na oko 29% u prvoj polovini 2008. godine, mada se trend nije mogao obrnuti.

Inflacija je u drugoj polovini 2007. godine počela rasti pod utjecajem povećanja cijena hrane, energije i transporta i dostigla je godišnji nivo od 4,9% u decembru. Dodatno je ubrzana na 9,9% u julu 2008. godine, prije nego što se smanjila na 9,5% u avgustu. Prosječna godišnja inflacija u prvih osam mjeseci 2008. godine je bila na 8,0% u BiH, nakon što je u 2007. godini bila 1,5%.

U 2007. i prvoj polovini 2008. godine se pogoršala kombinacija makroekonomskih politika. Fiskalni rizici rastu, posebno u Federaciji, gdje su preuzete velike obaveze u pogledu javne potrošnje u kontekstu usporenja budžetskih prihoda. Osim toga, politika plata u javnom sektoru je oslabljena na svim nivoima vlasti kroz povećanja plata i mehanizme indeksacije koji slabe fiskalnu održivost i vanjsku konkurentnost. Monetarna politika je bila usmjerena ka pooštrenju uslova kreditiranja, ali nije bila u potpunosti koordinirana sa odlukama u području propisa o bankarstvu. Ukupno gledajući, kombinacija makroekonomskih politika se pogoršala pošto je fiskalna politika ušla u jaku ekspanziju, potičući inflacijske pritiske i povećanje deficita na tekućim računima.

Primjena jedinstvenog sistema za registrovanje preduzeća je u velikom dijelu dovršena i smanjen je broj dana i proceduralnih uslova za registrovanje preduzeća. Umreženi su sudovi u BiH, uredi za fiskalnu upravu i agencije za statistiku. Stečajne procedure su poboljšane, a broj predmeta pokrenutih i zaključenih na sudovima postepeno raste. Sada je takođe brže i lakše dobijanje građevinskih dozvola i registrovanje vlasništva. U isto vrijeme je postignut samo mali napredak u poboljšanju postupaka za dobijanje dozvola, provedbu ugovora, zapošljavanje radnika ili plaćanje poreza – što sve uveliko otežava poslovne aktivnosti. Sveukupno gledajući, registracija preduzeća i vlasništva i postupci vezani za građevinske dozvole i stečajne postupke su poboljšani, ali potrebni su dodatni naponi na poboljšanju poslovnog okruženja.

Funkcionisanje sudstva se sporo popravljalo i sudovi su procesuirali veći broj slučajeva nego u 2007. godini. Uprkos tome, na kraju 2007. godine je zabilježen ukupni zaostatak od 1,9 miliona slučajeva (uključujući otprilike 1,2 miliona slučajeva neplaćenih računa za komunalije). Pokrenut je projekat za smanjenje zaostatka i očekuju se konkretni rezultati, posebno u pogledu računa za komunalije i prekršaje. Vlasti još uvijek nisu osnovalе trgovinske sudove. Poboljšanja u stečajnom zakonodavstvu su donekle olakšala zatvaranje preduzeća i sprovođenje ugovora. Široko rasprostranjena korupcija, kao i

kriminal, utječu na poslovno okruženje i imaju negativan utjecaj na kvalitet javnih usluga. Sveukupno gledajući, sudstvo se sporo poboljšavalo. Ipak, postojeći broj nagomilanih neriješenih slučajeva i sporo procesuiranje šteti primjeni prava kreditora i prava na vlasništvo.

Sektor malih i srednjih preduzeća (SME) raste i ima veći pristup finansiranju iz privatnih, javnih i sredstava EU. U 2007. godini su krediti mikrokreditnih i leasing organizacija porasli za oko 60%. Poboljšanja u poslovnom okruženju prvenstveno pogoduju sektoru SME, uglavnom u obliku poboljšanog pristupa finansijama. Neformalni sektor je i dalje velik. Ukupno gledajući, strukturne promjene u privredi su spore i SME i dalje rade u složenom poslovnom okruženju.

Nakon što je inicijalna inventura državne pomoći za period 2004.–2006. završena u 2007. godini, nije ostvaren nikakav daljnji napredak u poboljšanju transparentnosti državne pomoći. Uplitanje države u privredu je još uvijek previsoko.

Tabela 1.

OCJENE EKONOMSKIH SLOBODA PO GODINAMA

Zemlja	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
Albanija	63,7	63,33	62,42	61,37	58,86	58,54	56,8	56,78	56,58	53,6	53,44	53,93	54,84	53,81	49,68
Austrija	71,2	69,98	70,14	69,72	67,46	67,59	67,6	67,38	68,08	68,4	63,95	65,37	65,21	68,94	69,97
Bosna i Hercegovina	53,1	53,72	54,33	55,58	48,84	44,73	40,6	37,4	36,65	45,15	29,43	29,43	-	-	-
Bugarska	64,6	62,92	62	63,36	61,6	59,17	57	57,1	51,87	47,34	46,23	45,72	47,64	48,58	50,03
Crna Gora	58,2	-	-	-	-	43,5	46,65	-	-	-	-	-	-	-	-
Grčka	60,8	60,07	58,25	59,68	58,52	59,05	58,82	59,09	63,4	60,98	60,95	60,56	59,63	60,47	61,21
Hrvatska	55,1	54,58	53,92	54,14	52,4	53,13	53,25	51,09	50,66	53,64	53,09	51,7	46,75	48	-
Italija	61,4	62,46	62,69	61,88	64,86	64,23	64,29	63,64	62,95	61,89	61,62	59,07	58,05	60,79	61,24
Mađarska	66,8	67,25	64,44	64,71	63,19	62,7	63,04	64,46	65,63	64,38	59,64	56,89	55,29	56,82	55,22
Makedonija	61,2	61,13	60,66	59,61	56,54	56,82	60,1	58,04	-	-	-	-	-	-	-
Rumunija	63,2	61,53	61,24	58,24	51,95	50,01	50,62	48,71	50,01	52,08	50,06	54,37	50,77	46,2	42,85
Slovenija	62,9	60,58	60,17	62,44	60,13	59,16	57,73	57,76	61,75	58,32	61,31	60,72	55,62	50,38	-
Srbija	56,6	-	-	-	-	-	43,5	46,65	-	-	-	-	-	-	-

Tabela 2.

OCJENE EKONOMSKIH SLOBODA PO OBLASTIMA ZA 2009. GODINU

Zemlja	Sloboda poslovanja	Sloboda trgovine	Fiskalna sloboda	Rashodi vlade	Monetarna sloboda	Sloboda investiranja	Finansijska sloboda	Prava vlasništva	Sloboda od korupcije	Sloboda rada	Ukupno
Albanija	67,0	75,8	92,8	75,6	79,6	70,0	70,0	30,0	29,0	47,2	63,7
Austrija	78,6	85,8	49,9	27,1	80,9	70,0	70,0	90,0	81,0	78,7	71,2
Bosna i Hercegovina	59,9	77,2	71,8	37,6	79,0	50,0	60,0	10,0	33,0	52,2	53,1
Bugarska	73,5	85,8	86,2	58,7	72,8	60,0	60,0	30,0	41,0	78,4	64,6
Crna Gora	68,7	80,2	89,1	45,3	78,9	40,0	50,0	40,0	33,0	57,2	58,2
Grčka	78,7	80,8	66,5	46,3	78,8	50,0	50,0	50,0	46,0	61,2	60,8
Hrvatska	59,9	87,6	68,7	31,7	79,0	50,0	60,0	30,0	41,0	43,4	55,1
Italija	78,7	80,8	55,8	24,7	80,8	70,0	60,0	50,0	52,0	61,3	61,4
Mađarska	77,4	85,8	70,6	19,2	73,8	80,0	70,0	70,0	53,0	68,4	66,8
Makedonija	58,2	81,6	89,4	65,1	85,4	50,0	60,0	30,0	33,0	59,8	61,2
Rumunija	74,9	85,8	87,0	70,0	75,0	60,0	50,0	35,0	37,0	57,1	63,2
Slovenija	84,4	85,8	62,9	38,4	78,6	60,0	50,0	60,0	66,0	42,8	62,9
Srbija	56,0	78,0	85,9	46,3	65,8	40,0	50,0	40,0	34,0	70,0	56,6

Tabela 3.

STATISTIČKI PODACI O ZEMLJAMA IZ OKRUŽENJA BOSNE I HERCEGOVINE ZA 2008. GODINU³

	Stanovništvo (procjena juli 2009.)	Površina u km ²	GDP u mlrd USD (PPP)	Rast GDP u %	GDP per capita u USD	Izvoz u mil USD	Uvoz u mil USD	Strane investicije u mil. USD (inflow)
Albanija	3.639.453	28.748	21,82	6,1	6.000	1,416	4,844	2.1
Austrija	8.210.281	83.870	325	1,6	39.200	163,3	183,4	248.4
BiH	4.613.414	51.209,2	29,9	5,6	6.500	5,092	11,94	423.2
Crna Gora	672.180	14.026	6,6	6,5	9.700	171,3 (2003)	601,7 (2003)	1000
Bugarska	7.204.687	110.910	93,78	6	12.900	22,3	35,3	5200
Hrvatska	4.489.409	56.542	73,36	4,8	16.100	12,36	25,84	3600
Grčka	10.737.428	131.940	343,6	2,8	32.000	27,4	82,28	5400
Italija	58.126.212	301.230	1,821	-0,7	31.000	566,1	566,8	39200
Mađarska	9.905.596	93.030	205,7	-1,5	19.800	109,3	107,5	6100
Makedonija	2.066.718	25.333	18,52	4,6	9.000	4,397	6,663	350.5
Rumunija	22.215.421	237.500	271,2	7,6	12.200	59,75	92,09	11400
Slovenija	2.005.692	20.273	59,14	4,3	29.500	34,27	38,12	363.1
Srbija	7.379.339	77.474	80,74	5,6	10.900	8,824(2007)	18,35 (2007)	5600

³ Izvor: Central Intelligence Agency „The World Fact Book“, 2009 Index of Economic Freedom.

Tabela 4.

GLAVNE GRANE I ZEMLJE PARTNERI IZVOZA I UVOZA⁴

ZEMLJA	GLAVNE GRANE		ZEMLJE PARTNERI	
	IZVOZ	UVOZ	IZVOZ	UVOZ
Albanija	Tekstil i obuća; asfalt, metali i metalne rude, sirova nafta; povrće, voće, duhan	Mašine i oprema, namirnice, tekstil, kemikalije,	Italija 72%, Grčka 8.8%, Kina 2.7% (2007)	Italija 27.6%, Grčka 14.8%, Turska 7.4%, Kina 6.8%, Njemačka 5.6%, Švajcarska 5%, Rusija 4.2% (2007)
Austrija	Mašine i oprema, motorna vozila i dijelovi, papir i karton; metalni proizvodi, kemikalije, željezo i čelik, tekstil, namirnice	Mašine i oprema, motorna vozila, kemikalije, proizvodi od metala, nafta i naftni proizvodi; namirnice	Njemačka 29.8%, Italija 8.8%, US 4.9%, Švajcarska 4.3% (2007)	Njemačka 45.5%, Italija 7.1%, Švajcarska 5%, Holandija 4.3% (2007)
Bosna i Hercegovina	Metali, odjeća, proizvodi od drveta	Mašine i oprema, kemikalije, goriva, namirnice	Hrvatska 21%, Slovenija 16.5%, Italija 16.1%, Njemačka 13.3%, Austrija 9.6%, Mađarska 5.7% (2007)	Hrvatska 24.7%, Slovenija 13.3%, Njemačka 13.1%, Italija 10.4%, Austrija 7%, Turska 6.5%, Mađarska 5.4% (2007)
Bugarska	Odjeća, obuća, željezo i čelik, mašine i oprema, goriva	Mašine i oprema; metali i rude; kemikalije i plastika; goriva, minerali i sirovine	Turska 11.5%, Njemačka 10.3%, Italija 10.2%, Grčka 9.1%, Belgija 6.2%, Rumunija 4.9% (2007)	Rusija 12.3%, Njemačka 12.3%, Italija 8.7%, Ukrajina 7.2%, Turska 6.9%, Grčka 6.2%, Rumunija 4.5%, Austrija 4.3% (2007)
Hrvatska	Oprema za transport, mašine, tekstil, kemikalije, namirnice, goriva	Mašine, električna oprema i oprema za transport; kemikalije, goriva i maziva; namirnice	Italija 19.3%, Bosna i Hercegovina 13.9%, Njemačka 10.2%, Slovenija 8.4%, Austrija 6.2% (2007)	Italija 16.1%, Njemačka 14.4%, Rusija 10.1%, Kina 6.2%, Slovenija 6%, Austrija 5.3% (2007)
Grčka	Hrana i napitci, industrijski proizvodi, proizvodi od nafte, kemikalije, tekstil	Mašine, transportna oprema, goriva, kemikalije	Njemačka 11.6%, Italija 10.8%, Kipar 6.6%, Bugarska 6.5%, UK 5.5%, Rumunija 4.5%, Francuska 4.2%, US 4.2% (2007)	Njemačka 12.9%, Italija 11.7%, Rusija 5.6%, Francuska 5.6%, Kina 5%, Holandija 5% (2007)

⁴ Izvor: Central Intelligence Agency „The World Fact Book“

ZEMLJA	GLAVNE GRANE		ZEMLJE PARTNERI	
	IZVOZ	UVOZ	IZVOZ	UVOZ
Italija	Inženjerski proizvodi, tekstil i odjeća, mašine za proizvodnju, motorna vozila, transportna oprema, kemikalije; hrana, napitci i duhan; minerali i metali bez željeza	Inženjerski proizvodi, kemikalije, oprema za transport, energetski proizvodi, minerali i metali bez željeza, tekstil i odjeća; hrana, napitci, duhan	Njemačka 12.9%, Francuska 11.4%, Španija 7.4%, US 6.8%, UK 5.8% (2007)	Njemačka 16.9%, Francuska 9%, Kina 5.9%, Holandija 5.5%, Belgija 4.3%, Španija 4.2% (2007)
Mađarska	Mašine i oprema 61.1%, ostala proizvodnja 28.7%, prehrambeni proizvodi 6.5%, sirovine 2%, goriva i struja 1.6% (2003)	Mašine i oprema 51.6%, ostala proizvodnja 35.7%, goriva i struja 7.7%, prehrambeni proizvodi 3.1%, sirovine 2.0% (2003)	Njemačka 28.1%, Italija 5.6%, Francuska 4.7%, Austrija 4.6%, Rumunija 4.5%, UK 4.5%, Slovačka 4.2%, Poljska 4.2% (2007)	Njemačka 26.6%, Kina 7.8%, Rusija 6.9%, Austrija 6.1%, Italija 4.5%, Francuska 4.3%, Holandija 4.3% (2007)
Makedonija	Hrana, napitci, duhan, tekstil, miješana proizvodnja, čelik i željezo	Mašine i oprema, automobili, kemikalije, goriva, prehrambeni proizvodi	Srbija i Crna Gora 19.2%, Njemačka 14.5%, Grčka 10.4%, Italija 10.1%, Bugarska 9.8%, Hrvatska 5.6%, Belgija 5%, Španija 5% (2007)	Njemačka 13.2%, Grčka 12.9%, Bugarska 9.6%, Srbija i Crna Gora 7.7%, Turska 6.6%, Italija 6.3%, Slovenija 5% (2007)
Rumunija	Mašine i oprema, tekstil i obuća, metali i metalni proizvodi, minerali i goriva, kemikalije, poljoprivredni proizvodi	Mašine i oprema, goriva i minerali, kemikalije, tekstil i tekstilni proizvodi, metali, poljoprivredni proizvodi	Italija 17.2%, Njemačka 16.9%, Francuska 7.7%, Turska 7%, Mađarska 5.6%, UK 4.1% (2007)	Njemačka 17.2%, Italija 12.8%, Mađarska 6.9%, Rusija 6.3%, Francuska 6.2%, Turska 5.4%, Austrija 4.8% (2007)
Slovenija	Industrijski proizvodi, mašine i transportna oprema, kemikalije, hrana	Mašine i transportna oprema, industrijski proizvodi, kemikalije, goriva i maziva, hrana	Njemačka 18.7%, Italija 12.5%, Hrvatska 8%, Austrija 7.5%, Francuska 5.9%, Rusija 4.4% (2007)	Njemačka 18.1%, Italija 17.1%, Austrija 11.7%, Francuska 5%, Hrvatska 4.6% (2007)